

Ми пропонуємо вивести формування самоорганізаційних якостей членів суспільства на рівень національного завдання держави та застосувати стратегію теорії інформації, синергетики, теорії моделювання у педагогічному процесі навчальних закладів усіх рівнів акредитації.

Література

1. Альтшуллер Г. С. Найти идею. Введение в теорию решения изобретательских задач. – Новосибирск, 1991. – 224 с.
2. Мсерович М., Шрагина Л. Технология творческого мышления. – Минск, 2000. – 430 с.
3. Тихомиров О. Психология мышления. – Москва, 1984. – 272 с.
4. Эренберг М., Эренберг О. Развитие возможностей интеллекта (Полная программа расширения ментальных способностей). – Минск, 1996. – 336 с.

СЕМІОТИЧНИЙ ПІДХІД ДО АНАЛІЗУ ПОНЯТЬ ХУДОЖНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ТВОРЧОСТІ В ОБРАЗОТВОРЧОМУ МИСТЕЦТВІ

Чирва О. Ч.,

Криворізький державний педагогічний університет

Анотація. У статті проаналізовані поняття художньої діяльності і творчості, які були визначені радянською наукою. На засадах семіотичного підходу і огляду різних концепцій художньої творчості здійснена спроба поглибити поняття художньої діяльності і творчості та окреслити шляхи вдосконалення навчального процесу щодо розкриття творчого потенціалу студентів.

Ключові слова: художня діяльність, творчість, процес, контекстуальні зв'язки.

Анотация. Чирва Е. Ч. Семіотический подход к анализу понятий художественной деятельности и творчества в изобразительном искусстве. В статье проанализированы понятия художественной деятельности и творчества, которые были определены советской наукой. На основе семіотического подхода и рассмотрения различных концепций художественного творчества сделана попытка углубить содержание понятий художественной деятельности и творчества и обозначить пути совершенствования учебного процесса в раскрытии творческого потенциала студентов.

Ключевые слова: художественная деятельность, творчество, процесс, контекстуальные связи.

Annotation. Chirva O. Semіotical approach to the analysis of concepts of artistic activity and creation in the fine art. The concepts of artistic activity and creation, which were certain by soviet science, are analyzed in the article. On the basis of semіotical approach and consideration of different conceptions of artistic creation an attempt to deepen

maintenance of concepts of artistic activity and creation and designate the ways of improvement of educational process in opening of creative potential of students is done.

Key words: artistic activity, creation, process, contextual communications.

Постановка проблеми. Вивчаючи умови розкриття творчого потенціалу студентів художньо-графічного факультету, ми торкнулися проблеми використання термінології процесу художньої творчості. Певні труднощі визначилися у процесі спілкування та взаємодії викладача і студента. Використовуючи одні й ті поняття викладач і студент вкладають в них різний зміст, іноді протилежний за суттю. Розбіжності у розумінні понять залежать не лише від професійного рівня. Вони обумовлюються приналежністю викладачів і студентів до різних світоглядних орієнтирів.

Сучасна відкритість суспільства новим знанням і концепціям дозволяє більш різнопланово розглядати і досліджувати процеси художньої творчості. Аналіз художньо-педагогічної літератури доводить, що більшість визначень потребує уточнення і доповнення відповідно до сучасного рівня розвитку наукового і художнього освоєння світу.

Роботу виконано у контексті аналізу понять художньої діяльності і творчості. Зазначені поняття, що склалися за радянських часів, визначені за відповідністю науковим принципам марксистсько-ленінської філософії щодо методів пізнання і відображення оточуючого світу. Радянська наука визначала художню діяльність такою, що поєднує почуттєво-практичні, предметні і духовні форми, спрямованою на пізнання та перетворення природних і соціальних об'єктів на засадах використання принципів соціалістичного реалізму та виступає чинником розвитку суспільства за рахунок впровадження принципу ідейно-політичної спрямованості художніх творів [3].

Класифікація діяльності на репродуктивну і продуктивну і сьогодні визначає її відношення до творчості. Тобто, творча діяльність це особливий вид пізнавальної діяльності, яка має продуктивний характер і відрізняється рівнем пізнання. Таке визначення не викликає сумнівів, але повністю є обумовленим когнітивним підходом дослідження процесів художньої творчості.

Відповідно до зазначеного, творчість, маючи соціально-суспільну основу, визначається як цілком свідомо діяльність людини, яка вмів самостійно пристосовуватись до умов, що склалися [3, 9]. “Будь – яка усвідомлена праця людини – є праця творча” [3, 12]. Художня творчість визначається як виявлення особистісного у свідомій художній діяльності – активна психічна діяльність, в якій особливо активізується інтелект, емоційна та волюва сфери особистості [3, 7].

Невід’ємною характеристикою художньої діяльності виступає усвідомленість, хоча її чинники знаходяться у емоційно-ціннісній сфері особистості. Вирішальним для художньої діяльності і творчості визнається раціональне, логічне мислення. Такі компоненти творчої діяльності як натхнення та інтуїція також вважалися компонентами раціональної діяльності. Натхнення розглядалося як збуджений стан естетичної потреби, досягти якого можливо через відповідні установки. А інтуїція – як результат поступової кристалізації натурних реалістичних образів [3, 15], своєрідний вид гіпотези, який контролюється свідомістю. “Сама по собі інтуїція є прояв свідомості” [3, 48].

Формування цілей статті. Художня творчість за визначенням майже не відрізняється від художньої діяльності. “Художню діяльність, в якій переважає учбово-аналітична сторона, ми називаємо “учбовою”, в якій переважало емоційно-виразна – “творчою” [3, 21].

За таких умов педагогічний процес становлення творчої особистості, підняття рівня її пошукової активності будується на формуванні перш за все професійної майстерності засобами реалістичного академічного мистецтва і наданні цільових установок, що не приводить до відчутних позитивних змін у розкритті творчого потенціалу студентів. Художня педагогіка визнає недостатність розробленості методики розвитку творчих здібностей.

Пошуки шляхів вдосконалення методів розкриття творчого потенціалу особистості, на наш погляд, мають вестися у напрямку поширення точок зору і впровадження інших, не менш важливих підходів у дослідження проблем художньої творчості.

Результати дослідження. Художня творчість розглядається переважно як особливий (практично-духовний) вид саме пізнавальної

діяльності. Безумовно, пізнавальна функція виступає провідною у художній діяльності. Але важливість комунікативної та інших функцій також не слід недооцінювати. Культурологічний, гуманістичний підходи до вивчення процесів художньої творчості мають відкрити додаткові можливості вирішення проблем становлення творчої особистості.

Художня діяльність і творчість притаманна людині як істоті суспільній і передбачає наявність комунікативних засобів. Пізнання неможливе без розвинутої комунікативної бази. У філософському словнику мистецтво визначається не лише як специфічна форма людської пізнавальної діяльності, а і як форма існування суспільної свідомості, важливий засіб спілкування [5, 222]. Образотворче мистецтво може розглядатись як мова – “знакова система будь-якої природи, що виконує пізнавальну та комунікативну функції в процесі людської діяльності” [4, 15]. Природа художнього твору як засобу комунікації розглядається Е. Басиним, М. Бусевим, Ю. Лотманом, Б. Успенським та ін.

Ми підтримуємо дослідників у визначенні мистецтва як засобу спілкування між людьми. Художньо-творча діяльність є загальнолюдським засобом спілкування і може розглядатись як особливий вид комунікативної діяльності у двох напрямках: “людина-суспільство”, “людина – людина”.

Семіотичний підхід до вивчення проблем художньої творчості неодмінно ґрунтується на культурологічних і гуманістичних засадах. Художня творчість завжди суб'єктивна і символічна. Вона, як процес суб'єктивізації, є способом створення людиною продуктів культури, в яких вона відбиває не лише рівень пізнання навколишнього світу, але і саму себе. Саме через таке самовідображення вона має можливість самоусвідомлення себе як особистості і частини культурного простору, носія культурних кодів певної спільноти певного часу – тобто, одиниці комунікативної.

Становлення самосвідомості митця залежить від усвідомлення створеного художнього образу через виявлення його у певному символі, знаку, організації необхідного контексту знаково-символічних засобів.

Семіотичний підхід до вивчення художньої діяльності і творчості робить можливим визначення зазначених понять як протилежних за формою і способом створення контекстуальних зв'язків у художньому творі.

Сучасні наукові дослідження (Батищев Г., Дружинін П., Пономарьов Я., Вільчек В., Арнаудов М., Карлоф Б., Шумпетер П. та ін.) відносно природи співвідношення художньої діяльності та творчості доводять, що вони є "принципово протилежними формами людської активності" [1, 156].

Художня діяльність відбувається свідомо (усвідомлюються зв'язки, засоби, цілі). Суб'єкт прагне досягти відповідності результату поставленій меті. Діяльність у цьому випадку є формою адаптивної поведінки і відбувається за принципом "негативного зворотного зв'язку", коли досягнення мети вичерпує цикл діяльності. Головною ознакою діяльності як форми активності виступає потенційне співвідношення мети і результату.

Художня діяльність доцільна, довільна, раціональна та свідомо регульована. Вона ґрунтується на пізнавальній мотивації: людина шукає і спирається на зразок. Особистість у повному розумінні навчається у природи.

Художня діяльність як форма соціалізації людини відбувається через процес інтеріоризації (переходу зовнішнього у внутрішній план), тобто процес пізнання і навчання. Результатом зазначеного процесу виступає професійна художня майстерність. Головним способом створення художнього образу за таких умов є типізація – цілком свідоме узагальнення образів сприйняття оточуючого світу. Художній образ виступає як іконічний знак різного ступеню узагальнення.

"Діяльність є життя свідомості. Її психологічний механізм зводиться до взаємодії активної, домінуючої свідомості із пасивним (рецептивним), субдомінантним позасвідомим" – зауважує В. Дружинін [1, 167]. Свідомий характер художньої діяльності дозволяє визнати її формою міркування – "візуальним мисленням" (за Арпхеймом), у якому сприйняття і мислення невід'ємні. Науковець вважає, що візуальні образи є підґрунтям будь-якого продуктивного мислення. Саме перцептивні механізми здійснюють операції "активного зондування,

вбору, схоплення суттєвих рис, спрощення, абстрагування, аналізу та синтезу, комплектації, виправлення, зіставлення, рішення задач, комбінування, розподілу і включення у контекст” [2, 534].

Продуктом художньої діяльності виявляються візуальні тексти, створені за “принципом воронки”, коли логічна організація інформації обумовлює зменшення ентропії і сприяє упорядкуванню внутрішніх зв'язків. Отримані художні твори набувають для автора великої емоційної значимості відповідно “ефекту вкладеної діяльності”.

Головна особливість творчості пов'язана із специфікою протікання процесу в цілісній психіці як системі, яка породжує активність індивіду. Для творчого акту є характерною неузгодженість мети (замислу, програми і т. д.) і результату. Творча активність, на відміну від діяльності, може виникати у процесі здійснення останньої і пов'язана із породженням “побічного продукту”, який і є творчим результатом.

В основі творчості, вважає В. Дружинін, знаходиться “глобальна ірраціональна мотивація відчуження людини від світу. Творчість спрямовується тенденцією до подолання, функціонує за принципом “позитивного зворотного зв'язку”: творчий продукт лише підготує процес, перетворюючи його у погоню за горизонтом” [1, 166].

Головною у творчості виявляється не зовнішня активність, а внутрішня (споглядання, народження ідей, оперування образами) — “акт створення “ідеалу”, образу світу, де проблема відчуження людини і оточення вирішена. Зовнішня активність (практична діяльність) є лише експлікацією продуктів внутрішнього акту” [1].

Визначаючи ознаки творчого акту, більшість дослідників підкреслюють його позасвідомість, спонтанність, неконтрольованість волею і розумом, а також змінність стану свідомості. Творчість є життя позасвідомого, природа якого досліджена недостатньо і має багато гіпотез. Так, творчість розглядається як форма пошукової активності, процес випадкових знахідок, рекомбінації, аналогії, впізнання ідей. Механізм творчості – взаємодія активного домінуючого позасвідомого з пасивною (рецептивною), субдомінантною свідомістю. В результаті чого отримані художні твори часто набувають ефекту відчуження.

Творчий акт є включеним у контекст інтелектуальної діяльності за схемою: активна свідомість на етапі визначення проблеми, позасвідомо творчість на етапі вирішення, свідомо оцінна діяльність на етапі відбору і перевірки рішення.

Художня творчість як і діяльність також є активною формою соціалізації людини, але відбувається через процес екстеріоризації (переходу внутрішнього у зовнішнє). Перехід до екстеріоризації відбувається тоді, коли людина, серйозно опрацювавши все накопичене в процесі засвоєння (інтеріоризації), здійснює спробу створити щось своє. Вибіркове ставлення (фільтр) до творів художника випрацьовується у процесі екстеріоризації особистості (за Ананьєвим). Тобто художня творчість є процесом саморегуляції (за Арихеймом), самовідображення, і самопізнання, де художній образ виступає символом, а спосіб його створення є процесом символізації, який відбувається за принципом "асоціативного споріднення".

Продуктом художньої творчості є візуальні тексти з особливою організацією контекстуальних зв'язків за "принципом зворотної воронки". Така організація сприяє значному збільшенню ентропії, тобто зменшенню упорядкованих зв'язків (за Ротенбергом). Вона пов'язана переважно з роботою правої півкулі мозку.

Висновки. Основу художньої діяльності і творчості визначають взаємодоповнюючі відношення між двома типами активності особистості (домінуючою свідомою – будівничою або позасвідомою – руйнівною сферою психіки), які зумовлюють різні принципи контекстуальних зв'язків у художніх візуальних текстах. Художній образ за таких умов набуває характеру знаку або символу і створюється на протилежних засадах типізації або символізації. Творчий метод (авторський стиль) визначається динамічними особливостями особистості, вибірковістю певних знакових систем и конструкцій – контекстів.

Педагогічна художня практика потребує теорії художньої діяльності-творчості, яка має враховувати не лише явища натурного наслідування (імітації) зовнішнім і внутрішнім зразкам, не лише факти упорядкування або поліпшення отриманих ззовні даних, але і явища протилежного характеру: відхилення продуктів фантазії від зовнішніх і

внутрішніх зразків, порушення прямолінійного удосконалення продукту творчості. Художній педагогіці необхідна ідея можливості виникнення помилкових рішень, таких варіантів, котрі не відповідають знанням, навичкам, отриманим академічним алгоритмам.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Художня педагогіка, що ставить за мету розкриття творчого потенціалу особистості, має дослідити і забезпечити в навчальному процесі умови цілеспрямованої зміни і взаємовпливу протилежних форм внутрішньої і зовнішньої активності – художньої діяльності і творчості. Експериментальне дослідження щодо створення умов творчості як зміненого стану свідомості, особливого способу передачі патхнення, інтуїтивної сприйнятливості, через усвідомлення і оперування різними візуальними текстами має перспективи вдосконалення здатності особистості до “неусвідомленого придбання досвіду”.

Література

1. Дружинин В. Н. Психология общих способностей. – СПб Изд. Питер, 2000. – 368 с.
2. Розет И. М. Теоретические концепции фантазии // Психология художественного творчества. – Мн.: Харвест, 2003. – С. 511 – 569.
3. Ростовцев Н. Н., Терентьев А. Е. Развитие творческих способностей на занятиях рисованием: Учеб. пос. – М.: Просвещение, 1987. – 176 с
4. Салмина Н. Г. Знак и символ в обучении. – М.: Изд-во Моск. Ун-та, 1988. – 288 с.
5. Философский энциклопедический словарь / Гл. ред: Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, с. М. Ковалев, В. Г. Панов – М.: Сов. Энциклопедия, 1983. – 840 с.

ВИКОРИСТАННЯ ДИДАКТИЧНИХ УМІНЬ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ

Щелкунова-Іванченко І. В.,
Криворізький державний педагогічний університет

Анотація. На сучасному етапі проблема формування дидактичних умінь у школярів і студентів особливо актуальна, тому що такі уміння сприяють направленості молодій людині на поступовий рух до оволодіння наукою та знаннями.

Ключові слова: дидактичні уміння, педагогічний процес.

Аннотация. Щелкунова-Иванченко И. В. На современном этапе проблема дидактических умений у школьников и студентов особенно актуальна, потому что